

УДК 373.3.015.31:172.15]:792..5

Коваль Т.В., Граб О.Д. Національне виховання молодших школярів засобами музично-театралізованої діяльності / Т.В. Коваль, О.Д. Граб // Педагогічні науки: теорія та практика. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 1 (41). С. 206-212.

Автор

Коваль Т.В., Граб О.Д.
Koval T.V., Grab O.D.

Назва

Національне виховання молодших школярів засобами музично-театралізованої діяльності.
National education of junior schoolchildren by means of music and theatric activity.

Ключові слова:

національне виховання, національна культура, народнопісенна творчість, народнопісенний фольклор, музично-театралізована діяльність молодших школярів.

national education, national culture, folk songwriting, folk song folklore, musical and theatrical activities of junior schoolchildren.

Анотація:

В статті акцентовано на багатоаспектності музично-театралізованої діяльності на засадах народнопісенного фольклору, що становить чималий розділ народної дидактики й охоплює найрізноманітніші напрямки, а саме: народознавчий, мовленнєвий, пізнавальний, розважальний, оздоровчий, виховний тощо. Окреслено мистецький, виховний, творчий потенціал дитячої народнопісенної творчості, що дає широкі можливості для використання інтеграційних зв'язків у процесі організації музично-театралізованої діяльності молодших школярів.

В ході дослідження зроблено висновки, що національне виховання учнів початкової школи через музичну театралізацію забезпечує утвердження в свідомості і почуттях дітей національних цінностей; формування етнічної та національної самосвідомості, любові до рідної землі, держави, родини, народу; формування мовної та виконавської культури, оволодіння і вживання української мови та кращих зразків дитячого народнопісенного фольклору як духовного коду нації тощо.

The article focuses on the multidimensionality of musical and theatrical activities based on folk-song folklore, which constitutes a considerable section of folk didactics and covers a variety of areas, namely: folk studies, speech, cognitive,

entertainment, health-improving, educational, etc. The artistic, educational, creative potential of children's folk-song creativity is indicated, which gives ample opportunities for the use of integration ties in the process of organizing the musical and theatrical activities of junior schoolchildren.

In the course of the research, it was concluded that the national upbringing of primary school students through musical theatricalization ensures the affirmation of national values in the minds and feelings of children; ethnic and national identity, love for the native land, state, family, people; the formation of linguistic and performing culture, the mastery and use of the Ukrainian language and the best examples of children's folk song folklore as the spiritual code of the nation.

Найважливішим завданням сучасної педагогіки є розвиток духовного потенціалу підростаючого покоління, формування його інтелектуальної, морально-естетичної культури через глибокий інтерес до національної, вітчизняної та світової культур. У зв'язку з цим, є однією з важливіших складових проблеми виховання особистості, в основу якого мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь. Серед основних завдань діяльності сучасної школи, визначених Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття»), зазначено «формування національної свідомості, забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до культури та історії свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій українців» [4, с.77].

«Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної належності, особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури. Матеріальна і духовна культура нації – це та сфера, яка безпосередньо пов'язана з вихованням дітей. Вона проявляється у колискових та ігрових піснях, іграшках, іграх, праці, традиційних сімейних святах і в багатьох інших елементах народного життя» [4, с.78].

Проблема, пов'язана з формуванням національної культури та національного виховання, все більше привертає до себе увагу представників різних наук. Теоретико-методологічні засади національного виховання та формування національної самосвідомості молодого покоління в умовах розбудови української державності містять праці Г. Ващенка, О. Вишневського, М. Стельмаховича, Є. Сявакко, О. Сухомлинської та ін. У соціально-філософському та історичному плані проблема національного виховання, її місце і роль в теорії та практиці національних відносин, отримала методологічно-теоретичне обґрунтування та розробку в колективних працях і монографіях Р. Г. Абдулатіпова, Ф. С. Бабейко, Л. М. Дробіжева, І. І. Серової.

У національно-культурних традиціях вбачали загальнолюдські цінності, розглядаючи національні здобутки українського народу як складову золотого фонду вселюдської культури Б. Грінченко, М. Костомаров, П. Куліш, І. Франко, Т. Шевченко та інші прогресивні представники українського народу. Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський підкреслювали, що педагогічний вплив національно-культурних традицій на формування особистості дитини неперевершений. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки окремі аспекти виховання учнів загальноосвітніх шкіл на національних культурних традиціях українського народу розглядались у дослідженнях Р. Дзвінки, О. Дубасенюк, П. Ігнатенко, В. Кузя, Ю. Руденко, М. Стельмаховича, В. Струманського, В. Попружного, Г. Шевченко.

Державна національна програма «Освіта» (Україна в ХХІ столітті) «...визначає головною метою національного виховання успадкування школярами надбань історії свого народу, мови, культури, звичаєвості, духовної моральності» [3]. Школа покликана формувати національну культуру та свідомість, починаючи від початкових класів і завершуючи середньою школою. «Актуальність створення системи національного

виховання в умовах творення Української державності на сучасному етапі визначається потребами суспільства у всебічній активізації інтелектуального і духовно-творчого потенціалу національних та загальнолюдських цінностей, передачі молодому поколінню соціального досвіду, багатой духовної культури народу, його національної ментальності, спорідненості світогляду» [3].

Національне виховання молодших школярів є необхідною передумовою громадянського становлення особистості, її гуманістичної спрямованості, шанобливого ставлення до традиційної культури нашого народу. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що національне виховання учнів початкових класів ґрунтується на теоретичних положеннях, що входять до комплексу філософських, психолого-педагогічних, мистецтвознавчих, народознавчих наук і спирається на положення психології та педагогіки про провідну роль діяльності у формуванні особистості молодшого школяра. Однак практика сучасної школи показує, що музично-театралізована діяльність на засадах народнопісенного фольклору в освітньому процесі використовуються епізодично, без достатнього наукового обґрунтування її впливу на психофізичний стан дітей та їх національно-культурне вдосконалення.

Тому **метою** статті є визначення ролі музично-театральної діяльності молодших школярів на засадах народнопісенного фольклору у національному вихованні учнів початкової школи.

Сучасний учитель початкових класів повинен вільно орієнтуватися в розмаїтті форм освітньої роботи з молодшими школярами. Особливе місце у цьому процесі, на нашу думку, відведено музично-театралізованій діяльності дітей, оскільки кожна музично-театральна постановка на засадах пісенного фольклору містить неабиякий дидактичний і розвивально-виховний потенціал. Також зауважуємо, що така робота дозволяє вирішити безліч актуальних проблем сучасної педагогіки і психології, формує художньо-

естетичний смак, розкриває духовний і творчий потенціал, виховує національну культуру та сприяє національному вихованню дитини.

Т. Гризоглозова зазначає, що «музична діяльність в поєднанні з театралізованою є унікальним засобом збагачення мовленнєвого досвіду, розвитку творчих здібностей та зв'язного мовлення, сприйняття оточуючого світу, вираження власного «Я». Така діяльність впливає на розвиток всіх психічних процесів та на розвиток різних сторін життєдіяльності дитини, сприяє розвитку інтелектуальної, фізичної, комунікативної, морально-вольової, поведінкової сфери» [1, с. 30].

Заняття музично-театральним мистецтвом в початковій школі мають особливе значення для виховання учнів та увиразнюються через низку окремих функцій. Такими функціями є: «...художньо-пізнавальна, яка сприяє розширенню світогляду та збагаченню музично-театрального тезаурусу молодших школярів; *емоційно-оцінна*, що спричиняє підвищення рівня емоційної чутливості учнів, їх здатності до оцінних дій у сфері естетичних явищ; *мистецько-творча*, що має на меті активізацію художньо-творчої діяльності учнівської молоді; *мистецько-комунікативна*, яку спрямовано на формування навичок творчої співпраці у мистецькому колективі та розвиток комунікативних якостей учасників музично-сценічної діяльності [7, с. 170]; *художньо-гедоністична*, стрижнем якої є збудження відчуття естетичної насолоди від художньої творчості, сприйняття елементів різних видів мистецтв та осягнення краси в їх інтегративному поєднанні»; *естетико-виховна*, що передбачає поглиблення уявлення молодших школярів про пісенний фольклор як джерело духовної культури, оберіг народних звичаїв, традицій, обрядів; формування прагнення спілкуватися з народнопісенним мистецтвом, досліджувати його, самостійно орієнтуватися у творчо-фольклорному просторі; виховання у дітей художньо-естетичного смаку та шанобливого ставлення до національної фольклорної спадщини.

Особливе значення у національному вихованні молодших школярів відведено музично-театральній діяльності саме на засадах народнопісенного

фольклору, на значному потенціалі якої наголошував відомий український композитор, хоровий диригент, хореограф, фольклорист і педагог В. Верховинець. Один із основоположників створення українського музично-театралізованого ігрового репертуару для дітей, він розробив і втілює ідею комплексного використання елементів музичного, хореографічного і драматичного мистецтва у освітньому процесі початкової школи. Свідченням цього є створена ним збірка “Весняночка”, в яку органічно ввійшли народні ігри, музичні театралізації та інсценізації побудовані на пісенному фольклорному матеріалі, здатні зайняти важливе місце у процесі національного виховання дітей. Видатною заслугою В.Верховинця є те, що в розроблених ним музично-театралізованих сценаріях органічно поєднується інтелектуально-пізнавальна і художньо-творча діяльність молодших школярів, тим самим досягається гармонійний вплив на дитячу індивідуальність. Музично-ігрова, в тому числі і театралізована діяльність, є джерелом розвитку почуттів, глибоких переживань і відкриттів дитини, потужним засобом залучення її до процесу осмислення духовних та національних цінностей.

Музична діяльність на засадах пісенного фольклору в поєднанні з театралізованою є унікальним засобом збагачення мовленнєвого досвіду, розвитку зв'язного мовлення, сприйняття оточуючого світу, вираження власного «Я». Така діяльність впливає на розвиток всіх психічних процесів та на розвиток різних сторін життєдіяльності дитини, сприяє розвитку інтелектуальної сфери, фізичної сфери, комунікативної сфери, морально-вольової сфери, поведінкової та культурної сфери [2, с. 128].

Мистецький, виховний, творчий потенціал українського пісенного фольклору дає широкі можливості для використання інтеграційних зв'язків у процесі організації музично-театральної діяльності молодших школярів. Це зумовлено, зокрема, і природою фольклору, який є синтетичним видом мистецької діяльності, оскільки фольклорні дійства (обряди, звичаї) поєднують у собі музику (пісні, танці, інструментальну народну музику), пластичні рухи

(хороводи, пісні-танці, пісні з елементами рухів), художнє оформлення (костюми, декорації), слово (тексти пісень), драматургію (сюжетні танці, фольклорні вистави). Крім того, «...взаємодія мистецтв у межах музично-театральної діяльності надзвичайно різноманітна – від елементів інтеграції пісні й танцювальних рухів у хороводах, до інтегрованих форм, якими є інсценізація народної пісні чи діалогів до фольклорного дійства, у якому види мистецтва постають в інтегрованій єдності (обрядові вистави, наприклад, Вертеп, Меланка, Івана-Купала тощо)» [5, с. 212].

«Організовуючи музично-театральну діяльність молодших школярів на засадах народнопісенного фольклору, учитель повинен активно пропагувати народне музичне мистецтво, розкривати естетичну цінність народного дитячого пісенного фольклору, розвивати традиції дитячого вокально-хорового та інструментального виконавства, розширювати можливості постійного спілкування дітей з цінностями художньо-естетичної та національної культури, як основи нових підходів щодо формування всебічно розвинутої особистості» [5, с. 214].

Слід зауважити, що опанування вчителем технологій організації музично-театральної діяльності на засадах пісенного фольклору здійснюється через безпосереднє їх включення у навчально-виховний, зокрема репетиційний процес. В такий спосіб відбувається «...засвоєння елементів образної мови театру та виражальних засобів мистецького твору шляхом вербального зіставлення ознак, явищ, актуалізації уявлень; інсценування музичного фольклорного твору; розвиток музично-ритмічних рухів у виконавській діяльності дітей молодшого шкільного віку; навчання дітей створенню музично-художніх образів та стимулювання дитячих музичних імпровізацій; робота над вокально-хоровими навичками молодших школярів; вивчення елементів нотної грамоти як засобу фіксації народних пісень і награвань; виготовлення ескізів народних костюмів та народних музичних інструментів; складання програм музичних фольклорних концертів;

складання музичної народної фонотеки; перегляд відео фольклорних обрядів і свят» [6, с. 243].

Підсумовуючи вище сказане, зауважимо, що важливою складовою змісту національного виховання є музично-театралізована діяльність учнів початкової школи, як видовищного, творчого та активного засобу впливу на формування особистості молодшого школяра. Музично-театральне мистецтво є джерелом художньої освіти і виховання, потужним засобом розвитку творчих здібностей та мислення, здатності до саморозвитку та рефлексії молодших школярів. Організація музично-театральної діяльності молодших школярів на засадах пісенного фольклору засвідчує особливий досвід співпраці учителя з учнями, використання широкого арсеналу засобів впливу на їх свідомість і ставлення до народнопісенного мистецтва, народної спадщини, упровадження на практиці оригінальних методів та прийомів освітньо-виховної роботи, спрямованих на національне виховання молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальчук Л. А. Розвиток творчих здібностей школярів на уроках музичного мистецтва : Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень : зб. наук. пр. / за ред. Р. С. Гуревич. Вінниця, 2013. Вип. 1. С. 27–34.
2. Демченко О., Коваль Т., Вацьо М., Лимар Ю., Турчина І. Развитие рефлексивного компонента готовности будущих педагогов к работе с одаренными детьми во время тренинговых занятий : SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 22th -23th, 2020. P. 119–132.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття) : Постанов Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896
4. Іонова О. М. Формування національного світогляду молодших школярів в сучасній педагогічній науці : Педагогічний процес: теорія і практика. 2013. Вип. 2. С. 76–82.

5. Коваль Т.В., Граб О.Д. Розвиток творчої особистості майбутнього педагога засобами народного музичного мистецтва : Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 74. 216 с. Т. 2. С. 211-215.
6. Кулібаба, Ю. Ю. Творчі завдання як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках музичного мистецтва : Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень : зб. наук. пр. / голов. ред. Р. С. Гуревич. Вінниця, 2012. Вип. 3. С. 241–243.
7. Демченко О. П., Стахова І. А., Давидова М. О. Підготовка майбутніх педагогів до розвитку обдарованості дітей дошкільного і молодшого шкільного віку засобами театралізації : SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION : Proceedings of the International Scientific Conference, Rezekne, May 28th-29th, 2021 / Rezekne Academy of Technologies ; ed. V. Lubkina [and etc.]. Rezekne, 2021. Vol. II. School Pedagogy. Preschool Pedagogy. P. 165–177.

REFERENCES

1. Galchuk L. A. (2013) Rozvitok tvorchih zdIbnostey shkolyarIv na urokah muzichnogo mistetstva [Development of creative abilities of schoolchildren in music lessons] Current issues of modern science and research: Coll. Science. etc. Vinnytsia, 2013. Issue. 1. P. 27-34.
2. Demchenko O., Koval T., Vatso M., Limar Yu., Turchina I. (2020) Razvitie reflektivnogo komponenta gotovnosti buduschih pedagogov k rabote s odarennyimi detmi vo vremya treningovyih zanyatiy [Development of a reflective component of the readiness of future teachers to work with gifted children during training sessions] SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I, May 22th - 23th, 2020. P. 119-132.

3. Derzhavna natsionalna programa "Osvita" (Ukrayina HHI stolIttya) (zatverdzhena Postanovoyu Kabinetu MInIstrIv UkraYini vId 3 listopada 1993 r. # 896)
4. Ionova O. M. (2013) Formuvannya natsIonalnogo svitoglyadu molodshih shkolyarIv v suchasnIy pedagogIchnIy naustI [Formation of the national worldview of junior schoolchildren in modern pedagogical science] Pedagogical process: theory and practice. 2013. Vip. 2. P. 76-82.
5. Koval T.V., Grab O.D. (2021) Rozvitok tvorchoYi osobistostI maybutnogo pedagoga zasobami narodnogo muzichnogo mistetstva [Development of the creative personality of the future teacher by means of folk music art] Pedagogy of creative personality formation in higher and general education schools: Zaporozhye: CPU, 2021. Issue. 74. 216 p. T. 2. S. 211-215.
6. Kullbaba, Y. Y. (2012) TvorchI zavdannya yak zasib rozvitku tvorchih zdIbnostey molodshih shkolyarIv na urokah muzichnogo mistetstva [Creative tasks as a means of development of creative abilities of junior schoolchildren in lessons of musical art] Actual problems of modern science and scientific research: collection. Science. etc. Vinnytsia, 2012. Issue. 3. P. 241-243.
7. Demchenko O. P., Stahova I. A., Davidova M. O. (2021) Pidgotovka maybutnih pedagogiv do rozvitku obdarovanostI ditey doshklnogo i molodshogo shkilnogo viku zasobami teatralizatsiyi [Preparation of future teachers for the development of gifted children of preschool and primary school age by means of dramatization] SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION: Proceedings of the International Scientific Conference, Rezekne, May 28th-29th, 2021 Vol. II., P. 165–177.